

Ewa Pogorzała

"Mniejszości narodowe w sferze publicznej : reprezentacje, techniki i regulacje medialne", Beata Klimkiewicz, Kraków 2003 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 11, 268-271

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ochrony prawnej, jak np. zawód doradcy podatkowego, czy asystenta sędziego. W opinii autorów konieczność rzetelnego informowania o sposobach funkcjonowania tego typu organów jest związana z rosnącymi społecznymi potrzebami realizacji podmiotowych praw obywateli do ochrony ich konstytucyjnych uprawnień.

Analizując sposoby funkcjonowania organów państwowych i ich funkcje, autorzy odwołują się do teorii stworzonych przez wybitnych specjalistów prawa państwowego. Nie unikając rozstrzygnięcia skomplikowanych zagadnień instytucji życia publicznego, prezentują składające się na nie uregulowania i zasady z różnych perspektyw i akcentują najistotniejsze ich elementy (np. problem miejsca NIK w klasycznym schemacie podziału władzy oraz problem samego pojęcia kontroli pozostającego poza regulacją konstytucji, zob. B. Szmulik, *Najwyższa Izba Kontroli*, s. 228). Jedynym dającym się zauważyć niedostatkiem, jest to, iż nie przedstawiono szerszej analizy rezultatów oraz postulatów i perspektyw funkcjonowania organów w życiu państwowym i społecznym, co nie umiemy znacznym wartościom poznawczym pracy, stanowiącej całościowe, a co najważniejsze wyczerpujące i aktualne opracowanie obejmujące problematykę instytucji tworzących porządek ustrojowo-prawny.

Ewa Nowak

Beata Klimkiewicz, *Mniejszości narodowe w sferze publicznej: reprezentacje, praktyki i regulacje medialne*, Kraków 2003, s. 332.

W 2003 roku ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego monografia autorstwa Beaty Klimkiewicz: *Mniejszości narodowe w sferze publicznej: reprezentacje, praktyki i regulacje medialne*. Publikacja dofinansowana została przez *Open Society Institute* George'a Sorosa w Budapeszcie, jako że poruszana przez nią problematyka wpisuje się znakomicie w promowane przez instytut badania, w tym głównie koncentrujące się wokół pojęcia *open society* (*społeczeństwo otwarte*). Termin ten zaproponował po raz pierwszy francuski filozof Henri Bergson, a następnie rozpropagował Karl Popper. Jednym z podstawowych założeń koncepcji *open society* jest respektowanie praw i zdania mniejszości. Realizację tego postulatu doskonale widać właśnie w sferze publicznej, w szczególności w aspekcie polityki mass mediów (centralnych instytucji sfery publicznej) wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz sposobu funkcjonowania etniczności w mediach.

Autorka – doktor nauk politycznych B. Klimkiewicz, reprezentuje krakowski ośrodek naukowy. Jest pracownikiem naukowym Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Publikacja stanowi wynik połączenia zainteresowań naukowych autorki na gruncie medioznawstwa i badań nad mniejszościami narodowymi, jak i aktywności społeczno-zawodowej.¹

Członowość tytułu: mniejszości narodowe w sferze publicznej, reprezentacje, praktyki i regulacje medialne, odzwierciedla konstrukcję pracy. Publikacja składa się z czterech części, poprzedzonych krótkim wprowadzeniem: I. Sfera publiczna, media a etniczność (s. 15–90); II. Sfera przedstawiania (s. 91–168); III. Sfera produkcji dziennikarskiej (s. 169–216); IV. Sfera polityki medialnej (s. 217–289). Pracę uzupełniono aneksem wprowadzającym zainteresowanego czytelnika w szczegółowe techniki i metody gromadzenia materiału empirycznego oraz bibliografię, zawierającą ponad 350 pozycji.

Treść części I ogniskuje się wokół pojęcia sfery publicznej oraz prezentacji badań i rozważań teoretycznych dotyczących funkcjonowania etniczności w mediach. Pojęcie sfery publicznej autorka

¹ M.in. w latach 1993–1995 redaktor miesięcznika *Život* wydawanego przez Towarzystwo Słowaków w Polsce; w latach 1994–1998 – dziennikarz magazynu mniejszości narodowych i etnicznych *U siebie*, nadawanego przez oddział krakowski TVP.

stara się zdefiniować poprzez prezentację, mającej fundamentalne znaczenie dla medioznawstwa i teorii komunikowania społecznego, teorii Jürgena Habermasa, przedstawionej w 1961 r. oraz jej krytyki ze strony innych badaczy w latach 90. XX w.

W rozumieniu J. Habermasa sfera publiczna to: „[...] dziedzina życia społecznego, gdzie zachodzi taka wymiana informacji i poglądów związanych z interesem publicznym, że opinia publiczna kształtuje się jako siła polityczna”. Podstawowym celem pracy jest więc odpowiedź na pytanie, jak mniejszości uczestniczą w kształtowaniu sfery publicznej. Jednym ze wskaźników konstytuowania się oraz funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego jest bowiem udział mniejszości narodowych w sferze publicznej.

Uzupełnieniem rozważań teoretycznych w części I jest prezentacja problematyki dotyczącej mniejszości narodowych, koncentrująca się wokół zagadnień definicyjnych oraz charakterystyki mniejszości narodowych i etnicznych w Wielkiej Brytanii i w Polsce z zarysem historycznym. Mniejszość narodową lub etniczną autorka definiuje, jako: „[...] grupę ludzi przekonanych o wspólnocie odziedziczonej i specyficznej kultury, oraz posiadających organizację umożliwiającą autoprezentację własnej tożsamości w sferze publicznej, gdzie dominuje inna grupa etniczna/narodowa, przy czym rozróżnienie między mniejszością narodową i etniczną ma znaczenie funkcjonalne przede wszystkim dla sfery prawa i polityki”.

Szczególnie godne uwagi są trzy pozostałe części pracy oparte na badaniach empirycznych. Rozważania na temat udziału mniejszości narodowych i etnicznych w sferze publicznej autorka umieszcza w przestrzeni porównawczej, koncentrując badania empiryczne na przykładzie Polski i Wielkiej Brytanii. Główne pytania postawione przez autorkę ogniskowały się wokół kwestii, czy udział mniejszości w przestrzeni publicznej ma wymiar kulturowy czy polityczny, przy okazji jakich wydarzeń i w jakich rolach najczęściej przedstawiane są mniejszości w mediach brytyjskich i polskich. Badania przeprowadzone zostały w latach 1997–1999.

W części badań poświęconej mediom brytyjskim analizie poddane zostały następujące tytuły prasowe: *The Guardian*, *The Times* i *Sunday Times*, *The Independent* i *Independent on Sunday*, *The Observer* oraz główny program informacyjny w kanale telewizyjnym *BBC 1 – BBC – Nine O’Clock News*. Natomiast na polskim rynku medialnym: *Rzeczpospolita*, *Gazeta Wyborcza*, *Wprost*, *Polityka*, a w sferze produkcji telewizyjnej główne wydanie *Wiadomości* w TVP 1.

Publikacja B. Klimkiewicz mieści się na styku dwóch obszarów badawczych politologii: medioznawstwa oraz badań etnicznych. Wyjściową kategorią analizy stało się pojęcie sfery publicznej, w tym jej trzy podstawowe komponenty: sfera przedstawiania, sfera produkcji dziennikarskiej oraz sfera polityki medialnej. Na bazie tych pojęć autorka konstruuje rozważania oparte na materiale empirycznym.

W II części pracy poświęconej sferze przedstawiania dokonana została analiza ilościowa i jakościowa obrazu medialnego mniejszości narodowych i etnicznych w Wielkiej Brytanii i w Polsce. W polu zainteresowania autorki znalazły się takie kwestie szczegółowe, jak: częstotliwość pojawiania się etnicznych wydarzeń medialnych i poszczególnych mniejszości, przy okazji jakich wydarzeń i w jakich rolach prezentowane są mniejszości narodowe w mediach, jakie tematy poruszane są najczęściej. Z analizy polskiego obrazu medialnego autorka wyprowadza ogólną tendencję, iż w mediach polskich mniejszości występują częściej w dyskursie kulturalnym i historycznym niż politycznym.

W części III *Sfera produkcji dziennikarskiej* analizie podane zostały założenia i realizacja polityki redakcyjnej oraz reguły postępowania dziennikarzy dotyczące zasad selekcji tematów, relacjonowania wydarzeń, ważności tematów dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych dla poszczególnych redakcji, stopnia ważności poszczególnych mniejszości oraz polityki kadrowej. Podstawą dla rozważań autorki były ankiety wypełniane przez redaktorów naczelnych badanej gazety lub wiadomości telewizyjnych oraz informacje uzyskane metodą wywiadu indywidualnego.

Ostatnia część pracy dotyczy strategii kształtowania, regulacji i realizacji polityki medialnej wobec mniejszości narodowych w obu państwach, a więc działalności instytucji rządowych

i pozarządowych w sferze dostępu mniejszości do mediów, obowiązujących regulacji prawnych oraz stosowania polityki medialnej wobec mniejszości, czego wyrazem jest obecność czasopism mniejszości na rynku prasowym oraz dostęp do radia i telewizji. Podsumowanie stanowią rozważania porównawcze prezentujące podobieństwa i różnice pomiędzy polskim i brytyjskim modelem obecności zagadnień etnicznych w mediach.

Tytuł pracy wskazuje, iż autorka koncentruje swe rozważania na zagadnieniach teoretycznych. Niewątpliwie brakuje w tytule dookreślenia zakresu terytorialnego pracy, a więc wskazania, iż publikacja dotyczy mniejszości narodowych w Polsce i Wielkiej Brytanii w ujęciu porównawczym. O wiele lepszą orientację dla potencjalnego czytelnika, co od zawartości pracy mógłby mieć na przykład tytuł: *Mniejszości narodowe w sferze publicznej w Polsce i Wielkiej Brytanii: reprezentacje, praktyki i regulacje medialne*, czy też *Mniejszości narodowe w sferze publicznej: reprezentacje, praktyki i regulacje medialne w Polsce i Wielkiej Brytanii w ujęciu porównawczym*. Sama autorka wskazuje wszakże, iż główną metodą badań była analiza porównawcza oraz, że „Przestrznią porównawczą dla rozważań na temat udziału mniejszości narodowych i etnicznych w sferze publicznej jest Polska i Wielka Brytania”. Widoczny jest więc brak zaakcentowania i podkreślenia charakteru ujęcia tematu w tytule.

Pewnym mankamentem, dla polskiego odbiorcy, jest zastosowanie harwardzkiego systemu odsyłaczy, charakterystycznego dla anglosaskiej literatury naukowej. Umieszczanie w tekście głównym odsyłaczy do cytowanej literatury burzy odbiór tekstu, odwracając uwagę i zakłócając podążanie za wywodami autorki. W polskiej literaturze naukowej, szczególnie z zakresu nauk społecznych, nadal utrzymuje się sposób tradycyjny, polegający na umieszczaniu w tekście zasadniczym jedynie odsyłaczy cyfrowych, zasadnicza zaś treść przypisu umieszczana jest poza tekstem głównym. Zastosowany przez autorkę sposób dokumentacji prezentowanych treści, będący w zasadzie pomieszczeniem dwóch wyżej wspomnianych sposobów, dodatkowo według niezbyt jasnych zasad, w konsekwencji doprowadził do błędów.²

Pracę wieńczy bibliografia zawierająca wykaz ponad 350 publikacji. Wspomniany wyżej zastosowany sposób sporządzania przypisów utrudnia jednak identyfikację pozycji w najszerszym zakresie wykorzystanych przez autorkę jako baza źródłowa. Szeroka bibliografia obejmuje pozycje o zróżnicowanej tematyce, co wynika z interdyscyplinarnego charakteru pracy. Dość liczną grupę stanowią publikacje anglojęzyczne z zakresu medioznawstwa i zagadnień etnicznych. Autorka nie uwzględniła jednak w bibliografii źródeł internetowych, na które powołuje się w części pracy poświęconej polityce medialnej, jak również nie wymieniła tytułów prasowych, które stanowiły podstawowy materiał źródłowy w części pracy opartej na badaniach empirycznych.

Jest to publikacja w nowatorskim ujęciu podejmująca istotne aspekty badań etnicznych. W polskiej literaturze naukowej z zakresu nauk społecznych zagadnienia związane z mniejszościami narodowymi i etnicznymi podejmowane były głównie w ujęciach socjologicznych, historyczno-politologicznych czy prawniczych. Badania etniczne na gruncie medioznawstwa stanowią *novum* na gruncie polskim, ale mają długą tradycję i bogaty dorobek w literaturze anglojęzycznej. Jednocześnie pojawienie się tej pracy stanowi pewien wyraz rozwoju badań politologicznych nad mniejszościami

² System ten sprzyja powstawaniu błędów, które uniemożliwiają identyfikację pozycji, na które autorka się powołuje i tym samym uniemożliwia czytelnikowi dotarcie do opracowań, które szczegółowiej przedstawiają sygnalizowane treści. Np. na s. 17 i 18 autorka powołuje się na pozycje autorstwa Thompsona z 1994 r., natomiast w bibliografii umieszczone zostały opracowania J. Thompsona z 1993 r. i K. Thompsona z roku 1997, nie wiadomo więc, na którą z tych pozycji i czyjego autorstwa autorka się powołuje, czy też może publikacja Thompsona z 1994 r. nie została umieszczona w bibliografii. Takich błędów jest niestety więcej: na s. 19 (Habermas, 1999), w bibliografii chronologicznie najnowsza pozycja Habermasa z 1996 r., na s. 57 Gellner, s. 40 Anderson, s. 48 Merelman itd.

narodowymi, tzn. przekierowanie zainteresowania badaczy z ujęć historycznych i formalno-prawnych na badanie obecności kwestii etnicznych w sferze publicznej.

Reasumując, wskazać należy na wysokie walory poznawcze omawianej monografii. Praca B. Klimkiewicz stanowi interesujący, z punktu widzenia polskiego odbiorcy, rekonstruks wóród mediów w Wielkiej Brytanii. Jednocześnie prezentując rozwiązania brytyjskie, stanowi źródło porównań dla rozwiązań i regulacji stosowanych na gruncie polskiego prawodawstwa i praktyki medialnej wobec mniejszości narodowych.

Ewa Pogorzala

Włodawa miasto i region na przełomie XX/XXI wieku, pod red. Edwarda Olszewskiego, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Włodawskiej, Lublin–Włodawa 2002, s. 396

Jest to forma monografii popularnonaukowej będąca próbą jak najpełniejszego zebrania i usystematyzowania wiedzy dotyczącej Włodawy i regionu na przestrzeni ostatnich lat. Praca jest kontynuacją opublikowanej w 1991 roku monografii *Dzieje Włodawy* prezentującej przeszłość miasta i regionu. Obie prace powstały dzięki zaangażowaniu Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Włodawskiej. Założeniem autorów publikacji jest próba pokazania szeroko pojętych zmian, jakie zaszły we Włodawie od początku lat 90., czyli w okresie transformacji systemowej kraju.

Teksty są bardzo zróżnicowane tematycznie, autorzy poruszają szereg kwestii związanych z miastem i regionem, poczynając od walorów przyrodniczych przez fakty życia społecznego, gospodarczego, politycznego czy kulturalnego. Układ treści jest problemowo-chronologiczny.

Monografia zawiera 23 artykuły przygotowane przez 28 autorów. Są nimi głównie osoby związane od wielu lat z ziemią włodawską, pasjonaci, byli i obecni mieszkańcy, a także pracownicy naukowi UMCS w Lublinie i innych instytucji.

Pozycja ta jest źródłem wielu cennych informacji dla osób poszukujących konkretnych, szczegółowych faktów dotyczących życia miasta oraz regionu. Jest to wartościowy zbiór adresowany głównie do społeczności lokalnej Włodawy. Posiada również dużą wartość dla środowisk naukowych, studentów zajmujących się problematyką dotyczącą miasta i jego walorów, np. przyrodniczych czy historycznych. Jest ciekawą lekturą dla pasjonatów, wielbicieli i miłośników tej małej ojczyzny, jak również turystów, którzy zechcieliby zwiedzić tereny styku wielu kultur czy odpocząć w warunkach czystego środowiska naturalnego.

Monografia nie jest wolna od wad, autorami są często osoby nieposiadające doświadczenia w publikacji tekstów. Niektóre artykuły zaledwie zarysowują problematykę i nie są wystarczająco udokumentowane bibliograficznie. Forma przedstawienia materiału często odbiega od wyznaczonych standardów dla tego typu prac. Widoczny jest często brak dystansu historycznego autora do problematyki oraz trudności w dostępie do źródeł. Opisanie jednak chociaż pewnego aspektu danego zjawiska daje możliwość uchwycenia zachodzących procesów i zmian przez to jest bardzo cenne. Zamieszczenie mapy samego miasta i okolic spowodowałoby, że książka byłaby bardziej czytelna i ułatwiłaby czytelnikowi znalezienie miejsc, które tak plastycznie opisują autorzy. Brak mapy rekompensują jednak zdjęcia prezentujące walory przyrodnicze, zabytki, ważniejsze obiekty miasta, jak: szkoły, budynki Policji, Straży Pożarnej, a także zdjęcia pracowników poszczególnych instytucji. Są również fotografie prezentujące ważniejsze uroczystości, jak np.: przyjazd Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, imprezy okolicznościowe czy ważniejsze wydarzenia kulturalne. Wiele zdjęć pochodzi z archiwum członków Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Włodawskiej.

W trakcie lektury Włodawa jawi się jako zabytkowe miasteczko leżące na styku kultur: chrześcijańskiej, prawosławnej i judaistycznej, położone w pięknym otoczeniu przyrody terenów